ÎN SPIRITUL CULTURII ROMÂNEȘTI INTERBELICE, NEVOIA DE EXCELENȚĂ: PROFESORUL EUGEN TODORAN

Ileana OANCEA
(Universitatea de Vest din Timișoara)
nadia.obrocea@e-uvt.ro

In the Spirit of Romanian Interwar Culture, the Need for Excellence: Professor Eugen Todoran
The interwar period was dominated by the efforts of major intellectuals to create a great Romanian culture of universal value. Living in difficult times, Professor Eugen Todoran endeavoured, both as a critic and as an academic concerned with the construction of university structures, to impose the models of excellence of the interwar generations, in a process of continuity that has considerable significance for our recent history, which can be discovered *a posteriori*.

Keywords: *Romanian interwar culture*; *Literary Circle of Sibiu*; *Eliade*; *Pârvan; Eugen Todoran as a critic*; *Eugen Todoran and institutional construction*.

> *Motto*: „Niciun neam nu a dovedit maturitatea perfectă și iubirea de neam pe care a dovedit-o poporul român în 1918”
>
> (Vasile Goldiș).
>
> *Motto*: „Noi, generația noastră, am crescut în stima culturii. De aceea nu ne-am rătăcit”
>
> (Todoran 2002: 111).
>
> *Motto*: „Orice român care vrea să participe conștient la viața spirituală sau socială a României trebuie să-și asimileze tradiția Eminescu – Iorga – Pârvan. Ar fi necomplet almintrelea, ar fi anorganic”
>
> (Eliade 1990: II, 61).

Profesorul Eugen Todoran a fost un ctitor al „umanioarelor” din Timișoara, alături de alți mari profesori: G. I. Tohăneanu, G. Ivănescu, Ștefan Munteanu, Victor Iancu, „colegi” de efort și viziune în perioada plină de efervescență a începuturilor, pe care le-aș numi, fără teama de a exagera, într-o îmbinare deloc oximoronică, faste, dar și dramatice, pentru că trebuiau să înfrunte marile rigori coercitive ale epocii comuniste ce bloca relația cu cultura înfloritoare a perioadei interbelice. Este esența unei strădanii creatoare care a dat valoare inițiativelor de cercetare și de predare a acestor excepționale personalități.

Profesorul Eugen Todoran s-a născut la Cornești, județul Mureș, în anul 1918, anul magic al Marii Uniri, emblematic pentru desenul din covorul curgerii unei existențe deosebit de coerente în marea ei complexitate.

S-a născut în Ardealul Unirii, inima vibrândă a românismului. Familia sa a fost tragic marcată de o istorie ce a însângerat acest spațiu binecuvântat. Tatăl său, preot, dar și bunicul său, de asemenea preot, venind din tradiția militantismului ardelenesc, s-au jertfit pentru o Românie dreaptă și puternică.

Eugen Todoran spune într-unul dintre interviurile sale din 1989:

BDD-A29044 © 2018 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:29:52 UTC)

„În ziua când eu m-am născut, 21 noiembrie 1918, era înmormântat bunicul meu, cum se spunea în necrolog: «Ioan Sâmpălean, paroh, în împlinirea datoriții pentru redeșteptarea noastră națională, într-un mod dureros și neașteptat». Cu două zile înainte fusese împușcat de învățătorul ungur din sat, pe când se întorcea de la o adunare unde el era ales pentru a duce steagul românesc la Adunarea de la Alba-Iulia, ce urma să se țină la 1 decembrie. După câteva luni, murea și tatăl meu de o boală pe care a primit-o într-o închisoare din Ungaria, unde erau adunați cei ce puteau deveni periculoși în evenimentele ce se pregăteau. Acestea sunt evenimentele dramatice care au marcat perioada copilăriei, împreună cu a rudelor apropiate. Nu țin minte când anume am început a înțelege semnificațiile implicate ale acestei drame, dar am crescut în sentimentul unei «datorinți», din care m-am silit să nu ies niciodată, în tot ce am putut realiza pentru o idee de cultură românească, într-o profesiune care, poate tocmai de aceea, nu avea alternativă" (Todoran 2002: 142).

Eugen Todoran a studiat la Facultatea de Litere și Filosofie din Cluj, între 1938 și 1942, mutată aceasta, în 1940, la Sibiu, după cedarea Transilvaniei. Reținem această importantă observație:

„Universitatea din Cluj nu doar m-a «influențat», ci m-a «format». Tot ce s-a adăugat a rămas în respectul pentru profesorii ei și adeziunea la atmosfera spirituală creată în tradiția unei continuități de cultură românească direct în spațiul culturii europene, pe care Universitatea o întreținea la mare nivel. La Sibiu, atmosfera s-a modificat, ca urmare a condițiilor istorice, după cedarea Transilvaniei de Nord, dar orientarea spre cultura majoră n-a făcut decât să potențeze valorificarea unui fond cultural autohton, sub semnul sigur al unui criteriu axiologic. Aceasta a fost direcția de gândire a generației „Cercului Literar". Cu revista „Luceafărul" n-am avut mari contingențe, fiindcă ni se părea că ea se menține la un nivel prea local, motiv de polemici după apariția „Revistei Cercului Literar" (Todoran 2002: 136).

Eugen Todoran a avut mari profesori: Liviu Rusu, la estetică, Sextil Pușcariu, Dimitrie Popovici, căruia i-a fost asistent și cu care a început studiile eminesciene (lucrare de licență) și Lucian Blaga, cu care a avut o relație intensă, considerându-l cea mai fascinantă personalitate pe care a cunoscut-o. În ceea ce privește această fază din biografia sa intelectuală, Eugen Todoran notează: „Așa se face că m-am preocupat încă de pe atunci (perioada Dimitrie Popovici) de Eminescu. Studiile mele de mai târziu proveneau de la Cercul de la Sibiu" (Todoran 2002: 193).

Ceea ce i-a marcat decisiv evoluția spirituală profesorului Eugen Todoran a fost Cercul Literar de la Sibiu, al cărui promotor a fost, alături de alte importante personalități interbelice: Radu Stanca, Ion Negoițescu, I. D. Sârbu, Ion Oană, Deliu Petroiu, Ștefan Augustin Doinaș, Radu Enescu, Henri Jacquier, Victor Iancu și alții, coordonator Lucian Blaga. Colegi de generație, pasionați și dăruiți idealurilor construcției spirituale, prin cultură, care anima acea epocă efervescentă și complexă.

A realiza o cultură majoră și a o înscrie în universalitate este ceea ce a constituit ceasul de grație al istoriei românești, într-o epocă cu atâtea dureroase fracturi. O mișcare fervență, ascunsă multă vreme, de venirea comunismului, dar pulsând cu o uimitoare forță creatoare, în faptele culturale ale unei elite, ce a putut rezista pentru că avea un ideal și o menire care i-a susținut și pe care o putem descoperi, astăzi, în texte mărturisitoare în acest sens.

Chintesența o regăsim în ceea ce Vasile Pârvan numea datoria vieții noastre, dincolo de constrângerile și sterilitatea comunismului. Ceea ce va spune, afirmând o continuitate adâncă, extrem de importantă, din nou Eugen Todoran:

BDD-A29044 © 2018 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:29:52 UTC)

„Vreau să spun că tinerii transilvăneni, într-o universitate de tradiție europeană a culturii, n-au avut niciodată sentimentul de «provincialitate», și chiar manifestarea publică de care vorbim era un semn că putea prelua pentru sine ceea ce nu era doar un act de semnificație provincială. Și, după mulți ani de atunci, apărând aceleași principii, în ce mă privește, în consecvența idealurilor generației sibiene, mi-am reconfirmat adeziunea de atunci în revizuirea unor valori care de-abia într-o perspectivă metodologică nouă pot fi repuse în semnificația lor istorică reală" (Todoran 2002: 114).

Ceea ce a însemnat perioada interbelică, în funciara ei nevoie de excelență și creativitate, se regăsește în desenul din covorul curgerii existențiale în cazul profesorului Eugen Todoran și, desigur, și în creația altor mari intelectuali, din țară și din diaspora.

Numele superbe ale Înfăptuitorilor Marii Uniri și apoi ai perioadei interbelice au fost ocultate de deșertul perioadei comuniste. Spiritualitatea înaltă a României în care binele națiunii era misiunea primordială era reprezentată de Lucian Blaga, Nicolae Iorga, Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Onisifor Ghibu, Dimitrie Gusti, Vasile Pârvan și alții, dar și de oameni politici de mare înălțime morală și intelectuală, cu un sfârșit tragic, Maniu, Brătianu și atâția alții.

Și atunci, desigur, este absolut impresionant, și nu e deloc întâmplător, marele interes al profesorului Todoran pentru Eliade, pomenit la cursurile de folclor într-o perioadă de totală interdicție, și mai ales pentru Lucian Blaga, pe care l-a studiat cu instrumente hermeneutice moderne. Vasile Pârvan era și el pomenit frecvent în interviurile publicate în volumul omagial din 2002, coordonat de profesorul Vasile Țâra.

Fascinat de noblețea acestui mare istoric, Vasile Pârvan, mort la 45 de ani, Eugen Todoran scrie un studiu amplu, copleșitor prin vibrația înalt-afectivă, studiu rămas în manuscris în care regăsim acea „datorință" pe care a evocat-o scriind despre evenimentele tragice care au marcat biografia sa, supusă unei istorii care bulversa Europa[1].

Rândurile impresionante scrise de Vasile Pârvan, cu care începe acest vibrant studiu profesorul Todoran, reprezintă un elogiu al asumării unui tragism constitutiv faptei creatoare, dătătoare de sens vieții:

„Morții de demult nu mai dau nici dor, nici durere celor de azi. Pomenirea lor e numai un gând palid. Și gândului acestuia, al recii amintiri, îi trebuie tot sângele viu al amintitorului, spre a învia întru viață deplină. Sunt aniversări ale morților... să-i pomenim pe întemeietori [...] Pentru noi cei de azi" (Todoran 1982: 28). Și mai departe: „...Nici chiar nemurirea nu e dincolo, ci e aici. În bunul nume și în pomenirea ce rămâne la oameni după noi" (Todoran 1982: 28).

Preocupat de fapta creatoare, mai spune Pârvan:

„«Un suflet creând istorie are viziuni de o măreție spirituală desăvârșită, asemănătoare marilor viziuni creatoare ale artistului, filosofului, profetului", iar mai departe, el precizează: „*pathos*, suportat de *ethos*, propriu modului artistic de a exprima ***excelența*** spiritului», artistul fiind adevăratul creator al valorilor umane ca valori istorice, când frumusețea pe care sublimul o dă vieții în tragicul uman" (Todoran 1982: 29).

Eugen Todoran conchide, în marginea textului: măreția spirituală a omului este creația care dă vieții sensul ei cel mai adânc. Și excelența creației.

[1] Studiul a fost redactat în 1982, 12 octombrie, dată scrisă de mână pe prima pagină, la 100 de ani de la nașterea marelui istoric, intitulat *Vasile Pârvan – statuia gândului*.

BDD-A29044 © 2018 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:29:52 UTC)

Cum subliniază interpretul, meditațiile lui Pârvan construiesc un ideal clasic al omului modern, așa cum gânditorul l-a susținut prin formația lui de istoric, arheolog și filosof. Aici Vasile Pârvan întâlnește, într-un plan de adâncime, pe Mircea Eliade, care vorbea în articolele publicate în „Vremea", incluse în volumele *Profetism Românesc*, I-II, „Roza vânturilor", București, 1990, despre misiunea generației lor: creația culturală, pentru înscrierea noastră, ca români, în universalitatea culturii.

Este ceea ce dă coerență și sens desenului din covorul existenței celui mai important dintre universitarii timișoreni, căci într-o filosofie a existenței artistul și omul de cultură este adevăratul creator al valorilor umane ca valori istorice (Eliade 1990: 29).

Este ceea ce stă la baza hermeneuticii lui Eugen Todoran, legate de marii creatori, cum ar fi Eminescu și Blaga, care au fost și întemeietori de direcții literare. Excelența și spiritul întemeietor l-a găsit magistral reprezentat de Titu Maiorescu. Venind din interbelic: Blaga, Eliade, Pârvan sau fiind mari repere ale perioadei anterioare: Eminescu, Maiorescu, profesorul îi face contemporanii noștri în nevoia noastră irepresibilă de excelență, într-o epocă de mari răsturnări ale valorilor. Dincolo de epoca în care a trăit și am trăit există această continuitate incandescentă care ne asigură perenitatea. Noi cei de aici i-o datorăm.

Raportarea la Mircea Eliade ne duce la o înțelegere mai profundă a nevoii de creație și excelență culturală în perioada interbelică transmisă, iată, și unor mari intelectuali, trăitori și în perioada postbelică, cu întreaga încărcătură. Tudor Vianu scrisese despre idealul clasic al omului, întâlnindu-l pe Vasile Pârvan, așa cum arată Eugen Todoran în exegeza sa.

Și apoi a venit o imensă ruptură, ceea ce ne face să ne gândim la afirmația lui Mircea Eliade că, pentru noi, singura țară neolatină care a cunoscut tragedia comunismului, aceasta a însemnat a doua părăsire a Daciei de către romani, la care putem adăuga și o altă observație cutremurătoare: România s-a constituit între catastrofe istorice. Și atunci ne dăm poate mai adânc seama că, dincolo de erudiție, oricând posibilă, există ceva cu mult mai prețios, un *pathos* și o tensiune creatoare, care înnoadă firele mari ale culturii, ceea ce înseamnă că lecția lui Vasile Pârvan, dar și a altor cărturari: Eliade, Blaga, de exemplu, frecventați cu mare asiduitate de Eugen Todoran, s-a întrupat în excelența operelor lui.

Făcând parte din ceea ce membrii Cercului de la Sibiu numeau, în spiritul lui Eugen Lovinescu, a patra generație postmaioresciană, Eugen Todoran a afirmat, în perfectă viziune sibiană, că rezistența națiunii constă în însăși cultura ei (cf. Eliade 1990: 159). Am câștigat o cultură în perioada interbelică, demnă de celelalte culturi europene, la care au trudit Nae Ionescu, Constantin Rădulescu-Motru, Nicolae Iorga și Lucian Blaga, Mircea Vulcănescu și Constantin Noica, dar și alții.

Reprezentant al generației de mari făptuitori, Mircea Eliade susținea că această generație putea și trebuia să se dedice unui ideal de afirmare a unei culturi majore, pentru că nu mai aveau de realizat un ideal politic, o sarcină istorică: independența, Unirea Principatelor, realizarea statului național al tuturor românilor, adânc convins de valențele creatoare ale românității. Există o coerență interbelică exprimată astfel de Mircea Eliade, Blaga și Pârvan, care au înălțat românismul la valoare universală. „Orice român care vrea să participe conștient la valoarea spirituală și socială a României trebuie să-și asimileze valorile acestea: tradiția: Eminescu-Iorga-Pârvan", afirmă Eliade (Eliade 1990: 20).

Nerăbdarea creației, despre care vorbea Eliade, și o *imensă trudă conștient orientată* a fost lecția pe care Eugen Todoran a învățat-o în perioada interbelică, pentru a o transmite epocii sale.

BDD-A29044 © 2018 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:29:52 UTC)

„Este adevărat că fiecare ne formăm în condiții obiective, date. A fost un avantaj pentru mine că am studiat într-o Universitate prestigioasă, și el s-a menținut cât funcția didactică universitară s-a continuat la Facultatea de Filologie înființată la Timișoara, pentru că am parcurs câteva etape ale unei «creșteri» a instituției, care a fost totodată și a noastră, personală, a cadrelor didactice, cu sentimentul că forța de transmitere a ideii trebuie să se mențină cu fiecare generație, la condiția unei succesiuni fără îmbătrânire. Este cel mai frumos dar pe care o profesiune ți-l poate oferi, mai ales când ea cuprinde condiția spirituală a omului" (Todoran 2002: 102).

Deschiderea spre marea cultură, erudiția, talentul hermeneutic, propensiunea spre abordarea filosofică și spiritul critic sunt dominante ale cărților lui Eugen Todoran, prin care se înfăptuia la Timișoara, un important act recuperator întâmplat mai târziu, cu aceeași intensitate și coerență, în alte spații universitare.

Dincolo de operă, Eugen Todoran a avut un rol hotărâtor în construcția instituțională: mai întâi la Facultate: șef de catedră, 14 ani, decan (1965-1968) și, după 1990, la 72 de ani, rector, până în 1996, fiind și inițiatorul Bibliotecii Centrale Universitare, care astăzi îi poartă numele.

A fost rectorul providențial pentru un alt început al Universității din Timișoara, întrucât avea o înaltă concepție despre rosturile învățământului superior într-o societate aflată în plină transformare și aducea cu sine experiența universitară fundamentală, cea interbelică, altoită pe deschiderea europeană. A fost artizanul unor relații internaționale și al unor noi facultăți și secții, după imaginea unor mari universități, un adevărat constructor, care a unit tradiția cu dimensiunea europeană a învățământului universitar[1].

Într-o epocă de decapitare a culturii române de valorile ei cele mai strălucitoare, profesorul Eugen Todoran făcea un curs de folclor cu aluviuni teoretice din Blaga și Eliade, ca și din filosofia culturii. Cel mai bun curs despre Eminescu, tot la Timișoara, s-a săvârșit, profesorul vindecând chipul poetului de rănile proletcultismului.

Generația mea a fost o generație fericită, căci lecțiile Profesorului Eugen Todoran erau luminoase, fascinante întâlniri în lumea perenă a valorilor culturale autentice. Datorăm enorm modelului intelectual și moral pe care l-a reprezentat și pe care l-am interiorizat pe dimensiunea inefabilă a ființei noastre.

Poate că vitregia vremurilor (catastrofele istorice care au jalonat crearea spațiului românesc despre care vorbea Eliade) a fost, aparent paradoxal, un spațiu stimulator al ***întemeierii***

[1] Într-un interviu din 1994, Eugen Todoran afirma, într-un mod semnificativ, nevoia de excelență care l-a însuflețit mereu, aceasta devenind pregnantă după 1990 și având acum ca scenă de manifestare întreaga universitate. Avea 72 de ani, după cum am amintit, și fusese ales rector de către întreaga comunitate academică: „Țin să subliniez și o fac de fiecare dată că noi nu concurăm pe plan local sau regional, ci pe plan național și european. Ne comparăm cu universitățile mari din țară și ne situăm între primele patru mari centre, împreună cu Bucureștiul, Iașiul, Clujul... Reamintesc că pe parcursul anilor profilul umanist a fost grav amputat, pe la sfârșitul anilor ´70-´80, rămăseseră numai câteva facultăți, ca să nu mai vorbim de numărul de locuri la filologie sau despre desființarea completă a profilului artistic. Reînființarea tuturor disciplinelor și recâștigarea profilului autentic academic înseamnă foarte mult, așa cum mult înseamnă pentru noi, într-o dificilă perioadă de tranziție, câștigarea statului de bibliotecă centrală universitară pentru fosta bibliotecă a universității. Poate mulți nu înțeleg de ce e așa de important ca, în locul unui serviciu intern, să avem o instituție separată, cu buget propriu, comenzi speciale etc. Transformarea este similară cu aceea pe care am început-o la nivelul întregii universități. Ea ține de statut, nu de formă. Biblioteca centrală universitară este o bibliotecă de tip enciclopedic de nivel național, având un circuit național și internațional... Am avut deci în vedere mereu planul de unitate al Universității de Vest și l-am realizat bucată cu bucată, așa cum s-a putut. Este un motiv serios să nu acceptăm provincialismul și să ne alegem emulii dintre cei mari. *Avem un loc și un rol istoric pe care trebuie să-l onorăm. Dacă este centru universitar, Timișoara este și centru de cultură națională. Locul nostru firesc este să fim o universitate bănățeană, de rang național, european, deci universal. Altfel n-are niciun rost* (subl. n. – I.O.)" (Todoran 2002: 182).

BDD-A29044 © 2018 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:29:52 UTC)

și al ***excelenței***. Altfel decât epoca o impunea, a zidit, la baza construcției, ca în *Legenda Meșterului Manole*, un crez și o prețioasă ofrandă de gând și suflet, luminând marile valori ale culturii naționale și având o adâncă și permanentă conștiință a unei misiuni academice încredințate de mersul de neoprit al istoriei.

Să ne amintim de cuvintele lui Vasile Pârvan: să-i pomenim pe întemeietori. Și să-i omagiem și să le continuăm crezul.

Profesorul Eugen Todoran a fost cu siguranță personalitatea cea mai vie, cea mai creativă, a universității, care și-a confundat viața cu opera, înțelegând prin operă mai ales lucrările sale fundamentale despre Eminescu, Maiorescu, Lucian Blaga, dar, deopotrivă, activitatea sa de **întemeietor**, implicat adânc în rosturile unei instituții care căuta să-și afirme prezența în cultura română.

Referințe bibliografice:

***Eugen Todoran 1918-1996*, coord. Vasile Țâra, Timișoara, Editura Mirton, 2002.

ELIADE, Mircea, 1990: *Profetism românesc*, I-II, București, Editura „Roza vânturilor".

TODORAN, Eugen, 1982: *Vasile Pârvan, Statuia gândului*, studiu rămas în manuscris, elaborat cu ocazia centenarului nașterii marelui istoric.

BDD-A29044 © 2018 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:29:52 UTC)